

Violetta Krawczyk-Wasilewska

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej UŁ

Kolberg i inni. Z dziejów europejskiej dokumentalistyki folklorystycznej

W Polsce początku XIX wieku, podobnie jak w innych krajach Europy, podległemu romantycznemu zainteresowaniu kulturą ludową stanowiły przyczyny historyczne. Wspomnieć tu więc trzeba hasła rewolucji francuskiej, znajdujące oddźwięk w powstaniu kościuszkowskim, jak również tzw. archeologię kulturalną, w której – wzorem Rousseau i Herdera – akcentowano rolę spetryfikowanej tradycji chłopskiej jako wyróżnika identyfikacji narodowej. Aspekt tożsamościowy miał szczególne znaczenie w krajach, które utraciły niepodległość, a do takich należała Polska. Elementy nacjonalistyczne i patriotyczne z jednej strony, z drugiej zaś romantyczna estetyka, z trzeciej wreszcie szybki rozwój cywilizacyjny tak charakterystyczny dla całego 19. stulecia to powody, dla których gromadzenie tradycji ludowych i zapisywanie ich dla potomnych znalazło wielu apologetów tak w Europie, jak i w Polsce. Największym zbieraczem polskiego folkloru chłopskiego był Oskar Kolberg (1814–1890), którego całość dorobku, wydana *post mortem* jako *Dzieła wszystkie* obejmuje 92 tomy wraz z indeksem, lokując naszego zbieracza wśród największych dokumentalistów folkloru dziejowoczesnej Europy.

Wspomnieć tu trzeba, że na długo przed wystąpieniem Kolberga i pojawieniem się w Anglii terminu *folklor* (1846)¹, zbieractwo tekstów pieśni i tzw. starożytności ludowych na Wyspach Brytyjskich miało już ugruntowaną tradycję, utrwaloną drukiem zarówno przez pokolenie tzw. antykwariuszy folkloru, jak i przedstawicieli późniejszej folklorystyki literackiej². W pierwszej grupie czołowe miejsce zajął zbiór 46 ballad, po większej części „poprawionych” przez Thomasa Percy’ego i ogłoszonych jako *Reliques of Ancient English Poetry* już w 1765 r. oraz antologia 360 pieśni szkockich poddanych obróbce przez Davida Herda (*Ancient and Modern Scottish Songs, Heroic Ballads, etc.*, 1769). Pokolenie romantycznych zbieraczy-literatów najlepiej rozgłosił trzatomowy zbiór

¹ Por. W. J. Thoms: *Folklor*, „Literatura Ludowa”, 1975, nr 6, s. 37–39 (polski przekład: V. Krawczyk-[Wasilewskiej]).

² R. M. Dorson: *The British Folklorists. A. History*, Routledge, London 1968, s. 44–106.

*Minstrelsy of the Scottish Border...*³, zawierający kompilacje historycznych i romantycznych ballad wraz z komentarzami o lokalnych przesądach, obyczajach chłopstwa i jego tradycji narracyjnej. Tę ostatnią (podania i baśnie) zapisywano i opracowywano literacko; w Szkocji – Allan Cunningham, a w Irlandii – Thomas Crofton Croker oraz Samuel Lover⁴.

Jeśli idzie o wschodnie rubieże Europy, to na gruncie rosyjskim dość wcześnie, bo już w roku 1804 upubliczniono tzw. Sbornik Kirszy Daniłowa (*Drewnije russkije stichotworenija*) – 71 bylin i pieśni historycznych zebranych w zachodniej Syberii pod koniec XVIII w. Natomiast w Niemczech – dwa lata później – Clemens Brentano i Ludwig Achim von Arnim ogłosili słynny, dedykowany Goethemu, trzytomowy zbiór przerobionych literacko pieśni ludowych *Des Knaben Wunderhorn: Alte deutsche Lieder* (Heidelberg 1806). *Des Knaben Wunderhorn* stanowiło inspirację dla braci Wilhelma i Jakuba Grimmów, którzy z tych samych pobudek ideowych i metodologicznych kolekcjonowali oraz – od roku 1812 – publikowali teksty bajkowe, podaniowe i mitologiczne. Pierwszy, zawierający 86 bajek (w tym także niemiecką wersję korpusu Ch. Perraulta) rozrósł się do 211. w siódmej i finalnej edycji z 1857 r.⁵

O ile bracia Grimm w przekazie bajki nie dostrzegali roli samego bajarza, o tyle pionier serbskiej folklorystyki Vuk Karadžić jako pierwszy zwrócił uwagę na znaczącą rolę indywidualnego *pevača* w przekazywaniu pieśni epickich, którymi zresztą zachwycał się Adam Mickiewicz w toku swych paryskich wykładów. Karadžić rozpoczął od odtworzenia z własnej pamięci 100 piosenek i pieśni w zbioru, wydanym w Wiedniu w 1814 r.⁶, kontynuując swe dzieło zbierackie z ust ludu serbskiego w dalszych dwu zestawach zatytułowanych *Srpskie narodne pjesmi*; trzytomowym, tzw. lipskim (1823–1824) i 6. woluminowym, tzw. wiedeńskim (1841–1846), a także w pośmiertnej edycji z 1866 r.⁷ Swój zbiór opatrzył komentarzem językowym, antropologicznym i etnograficznym. W dorobku miał również pracę paremiograficzną⁸.

Wśród ówczesnych zbieraczy słowiańskich znaczącą rolę w folklorystyce słowackiej odegrał patron uniwersytetu w Koszycach Pavel Jozef Šafárik, a to

³ W. Scott: *Minstrelsy of the Scottish Border, Consisting of Historical and Romantic Ballads, Collected in the Southern Counties of Scotland; with a Few of Modern Date, Founded upon Local Tradition*, James Ballantyne, Kelso 1802–1803, t. I–III.

⁴ A. Cunningham: *Traditional Tales of the English and Scottish Peasantry*, 1822, t. I–II; T. C. Croker: *Fairy Legends and Traditions from the South of Ireland*, John Murray, London 1825; S. Lover: *Legends and Stories of Ireland*, Dublin 1832.

⁵ W. i J. Grimm: *Kinder- und Hausmärchen*, Berlin 1812, 1815, 1822 i dalsze; J. Grimm: *Deutsche Sagen*, Berlin 1816–1818; tenże, *Deutsche Mythologie*, Göttingen 1835.

⁶ V. Karadžić: *Mala prostonarodna slaveno-srpska pjesmarica*, Beč, 1814.

⁷ Tenże: *Srpske narodne pjesme iz Hercegovine*, Beč, 1866.

⁸ Tenże: *Narodne srpske poslovice i druge narodnyje različne, kao i one u običaj uzete riječi*, Cetinje, 1836.

nie tylko dzięki dwu zbiorom pieśni⁹, lecz przede wszystkim dzięki 1000. stronicowej pracy *Slovanské starožitnosti* (Prah 1837, 1863, 1865), tłumaczonej na kilka języków, w tym na polski¹⁰. Z Šafárikiem okresowo współpracował profesor literatury słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, a później Praskiego – František Ladislav Čelakovský, który opracował antologię pieśni morawskich, słowackich, rosyjskich, serbskich i łużyckich. Wydał ją w latach 1822–1827 jako trzypięciotomowe *Slovanské národní písně*, przy czym tom drugi dedykował Kazimierzowi Brodzińskiemu. Nadmienimy, że pieśni cytował w oryginale z równoległym, filologicznym przekładem na język czeski. Natomiast w innej swej pracy z roku 1852 *Mudrodrosloví národa slovanského v příslovích* – jako pierwszy odróżnił przysłowia od porzekadeł, które wzajemnie porównywał. Dzieło to objęło 15 tys. zapisów uporządkowanych tematycznie tak, aby wpływała z nich tradycyjna życiowa filozofia Słowian.

W tym samym czasie na Ukrainie rodzimą literaturę ustną w obieg życia naukowego i kulturalno literackiego wprowadził w 1827 r. Mychajło Maksymowicz swym zbiorkiem dum i innych pieśni¹¹, a następnie – po zakupie w 1833 r. od Heleny Wasilewskiej materiałów Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego – ogłosił wkrótce ich poszerzone wydania¹². Równolegle na gruncie rosyjskim zbiór pieśni ludowych, a także bajek opublikował Iwan Sacharow¹³, zaś przedstawiciel młodszego pokolenia Aleksandr Afanasjew zasłynął zbiorem podań (1859)¹⁴ i klasycznym, znanym dobrze folklorystyce europejskiej, doskonale dobranym zbiorem bajek (1855–1863)¹⁵, z których całą setkę wyzyskał w następnym stuleciu Władimir J. Propp do opracowania analizy strukturalno-typologicznej rosyjskiej bajki magicznej¹⁶. Oparte na kolekcji własnej, ale też innych zbieraczy teksty Afanasjewa były – wzorem braci Grimm – poddawane odpowiednim, choć z zachowaniem umiaru, przeróbkom literackim.

Romantyczny i patriotyczny duch przyświecał także pracy kolekcjonerów z innych europejskich kręgów kulturowych, że wspomnimy prace Eliasa Lönnrota nad literacką kompilacją fińskiego eposu narodowego *Kalevala*, która zresztą nie była znana Kolbergowi. Dzieło to Lönnrot złożył z 50 run częściowo zapisanych w toku badań terenowych, częściowo uzupełnionych własną wy-

⁹ *Písně světské lidu slovenského v Uhřích*. Sebrané a vydané od P. J. Šafárika, Jána Blahoslava a jiných, Pešť 1823–1827, t. 1–2; P. J. Šafárik, J. Kollár: *Národné zpievanky – Písne svetské Slováku v Uhrách*, Buda 1834–1835.

¹⁰ P. J. Szafarzyk, *Słowiańskie starożytności*, PTNP, Poznań 2003, wyd. II (reprint z 1844r.).

¹¹ M. Maksymowicz: *Małorossijskije piesni*, Moskwa 1827.

¹² Tenże: *Ukrainskije narodnyje piesni*, Kijew 1834; *Sbornik ukrainskich piesen*, Kijew 1849.

¹³ I. P. Sacharow: *Piesni ruskogo naroda*, Sankt Peterburg 1833–1839; *Russkije narodnyje skazki*, S.-Peterburg 1841.

¹⁴ A. Afanasjew: *Russkije narodnyje legiendy*, Moskwa 1859.

¹⁵ Tenże: *Narodnyje russkije skazki*, t. 1–3, Moskwa 1855–1863.

¹⁶ W. J. Propp: *Morfologia skazki*, Leningrad 1928 [edycja polska: *Morfologia bajki*, Książka i Wiedza, Warszawa 1976].

obraźnią oraz talentem poetyckim i wydał je w 1849 r. po uprzednich, częściowych edycjach¹⁷, tym samym dając impuls swym następcom do zbierania w terenie wariantów pieśni kalewalicznych¹⁸.

Epikę ludową, pieśni, podania i bajki gromadzono także w Estonii, że wymienimy znanego kompilatora *Kalevipoega* Friedricha Reinholda Kreutzwalda¹⁹, romantycznego zbieracza mitów i quasi-bajarza – Matthiasa Johanna Eisena oraz, przewyższającego poprzedników, Jakoba Hurta, który w 1888 r. ogłosił apel o topograficzne i metodyczne zbieranie autentycznych przekazów folkloru i zorganizował sieć wyszkolonych przez siebie ponad 300 wolontariuszy terenowych, dzięki aktywności których zgromadził 45.500 tekstów pieśni (łącznie z wariantami), 8.500 opowieści, 45.000 przysłów, 37.000 zagadek i wiele materiałów religijnych, zdobywając naukowy rozgłos w kraju i zagranicą²⁰. Z kolei na Litwie pieśni lokalne zapisywał Georg Heinrich Nesselmann²¹, a w Szwecji, gdzie istniała bogata tradycja balladowa, teksty ballad wraz z motywami muzycznymi publikowali w pierwszym ćwierćwieczu 19 stulecia Erik Gustaf Geijer i autor zbioru 142 melodii tanecznych Arvid August Afzeljus²².

Natomiast na gruncie duńskim dokładnie w połowie wieku XIX pojawia się historyk literatury i etnograf Svend Hersleb Gruntvig, który w roku 1844 ogłasza manifest zachęcający do zbierania duńskich opowieści ludowych i ballad, a od 1853 r. staje się pierwszym redaktorem serii balladowej *Danmarks gamle Folkeviser*, która – kontynuowana aż do roku 1976 przez jego następców – osiągnęła postać 12. woluminowego wydawnictwa, zawierającego 539 skomentowanych wątków balladowych. Od samego początku Gruntvig dostrzegał wariantowość materiału badawczego, a same ballady klasyfikował wedle podziału na pieśni bohaterskie, magiczne, historyczne i rycerskie. Metoda filologiczna charakteryzowała także dwa inne zbiory Gruntviga, a mianowicie zbiór podań czyli sag

¹⁷ V. Krawczyk[-Wasilewska]: „*Kalevala*” *Lönnrota a kierunki rozwoju fińskiej myśli folklorystycznej*, „Prace Polonistyczne” 1976, s. 298–299; *O folklorystyce fińskiej*, „Liteatura Ludowa” 1984, nr 4/6, s. 33–44.

¹⁸ *Finnish Folk Poetry – Epic. An Anthology in Finnish and English* ed. by M. Kuusi, K. Bosley, M. Branch, Finnish Literary Society, Helsinki 1977, ss. 602.

¹⁹ Fr. R. Kreutzwald: *Sippelgas*, t. I i II, Tartu 1843, 1861; tenże, *Mythische Beleuchtung des Labyrinths bei Dorpat*, „Das Inland”, t. 9, nr 51, s. 812–814; tenże: *Maailm ja mõnda, mis seal sees leida on* (I–V), Dorpat 1848–1849; tenże : *Kalevipoeg*, Dorpat 1857–1861. Por. K. Kuutma, T. Jaago (eds.): *Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History*, University of Tartu 2005.

²⁰ Pieśni publikował (*Vana kannel. Alte Harfe*) przeważnie w serii naukowej “Eesti Kirjameeste Seltsi toimetised” (1875–1886), wydawanej w Tartu. Por. K. Kuutma, T. Jago (eds.): *op.cit.*

²¹ G. H. Nesselmann: *Litauische Volkslieder*, Berlin 1853.

²² A. A. Afzeljus: *Traditioner af Svenska Folk-Dansar*, Stockholm 1814–15; E. G. Geijer i A. Afzeljus : *Svenska folk-visor från forntiden*, 3 vols (Stockholm, 1814–1817).

i bajek ludowych²³. Interesując się wszystkimi działami folkloru słownego i korzystając z rozbudowanej przez siebie sieci współpracowników terenowych opublikował również trytomowy zbiór poświęcony „pradawnej pamięci i wiedzy ludu duńskiego”²⁴. Od Gruntviga filologiczne zacięcie przejęli norwescy zbieracze folkloru; Sophus Bugge, norweski badacz Eddy i zbieracz pieśni ludowych²⁵ oraz Jørgen Engrebretsen Moe²⁶, kolekcjoner bajek i przyśpiewek (tzw. *stev*), którego dzieło kontynuował później syn jego Moltke²⁷.

W tym samym okresie na południu Europy Niccolò Tommaseo wydaje w Wenecji studium poparte tekstami pt. *Canti popolari italiani, corsi, illirici, greci* (1841), a w Paryżu Paul Garnier w wydawnictwie H. L. Delloye ogłasza w 1843 r. pierwszy z trzech tomów antologii *Chants et chansons populaires de la France*. Był to ilustrowany zbiorek plebejskich przyśpiewek, kupletów i piosenek patriotycznych, wojskowych oraz biesiadnych, wsparty zapisem nutowym Hippolyta Colet (melodie jednogłosowe z akompaniamentem fortepianu) i opatrzone krótkimi komentarzami historyczno-społecznymi Théophile-Marion Dumersana.

Nie sposób w krótkim artykule dokonać krytycznego oglądu bujnie rozwijającej się naukowej folklorystyki europejskiej ostatniego ćwierćwiecza XIX stulecia i początku XX wieku. Wymienimy zatem jedynie najbardziej cenione zbiory tego okresu. I tak folklorystyce brytyjskiej przysłużył się harwardzki profesor retoryki Francis James Child, który wydał krytyczną i porównawczą systematykę 305 angielskich i szkockich ballad oraz ich amerykańskich wariantów w 10-tomowym dziele finalnym, liczącym 2.500 stron, wydawanym w latach 1882–1898 i znanym jako *Child Ballads*²⁸.

Wśród tzw. celtyckiej folklorystyki na uwagę zasługuje 4 tomy dwujęzyczny zbiór ustnej tradycji szkockich górali opracowany przez doświadczonego zbieracza i tłumacza z języka gaelickiego – Johna Francisa Campbella of Ys-lay²⁹. Pośmiertna spuścizna folklorystyczna tego uczonego i prekursora odrodzenia gaelickiego liczy 610 pozycji zebranych w 270 teczkach, które wraz z kolekcją map i innych materiałów przechowywane są w Szkockiej Bibliotece

²³ S. H. Gruntvig: *Danske Sagen*, København 1854–1861; *Danske Folkeeventyr*, København 1876–1884.

²⁴ Tenże: *Gamle danske minder i Folkemunde*, København 1854–61 (t. I–III).

²⁵ S. Bugge: *Gamle Norske Folkeviser (Norroen Fornkvoedi)*, Christiania 1867; tenże: *Gamle Norske Folkeviser*, Christiania 1858.

²⁶ E. Moe: *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i norske Allmuealekter*, 1840; wyd. II, 1869 [zapis melodii: Lindeman]; tenże i P. Chr. Asbjørnsen: *Norske folkeeventyr*, 1841–1852 [przekład angielski: G. Webbe Dasent, 1859].

²⁷ K. Liestøl: *Moltke Moe*, Oslo 1949.

²⁸ F. J. Child: *The English and Scottish Popular Ballads*, Boston and New York: Houghton, Mifflin & Co., 1882–98.

²⁹ J. F. Campbell: *Popular Tales of the West Highlands. Vol. I–IV (New edition)*. Paisley and London 1890–1893; tenże: *Celtic Dragon Myth*, 1911.

Narodowej w Edynburgu. Z kolei profesor badań celtyckich z Oxfordu John Rhys wydał w roku 1900 dwutomową antologię, poświęconą folklorowi słownemu Walii i Wyspy Man opartą na źródłach zastanych i własnych badaniach terenowych³⁰.

Kierując się ku krajom skandynawskim odnotować należy dzieło nauczyciela z zawodu – Tanga Evalda Kristensena, twórcy Duńskiego Towarzystwa Folklorystycznego (1883) i wielkiego zbieracza, którego spuścizna to setki pozycji bibliograficznych, w tym 79 książek, urobek zaś folklorystyczny liczy 3.000 pieśni (1.000 z zapisem nutowym), 2.700 tekstów bajkowych, 25.000 podań i kilkaset małych form folkloru (zagadki, powiedzenia i przysłowia) zebranych od 6.500 informatorów i popartych tysiącami etnograficznych notatek terenowych³¹. W Finlandii natomiast zbieractwo folkloru skierowano – dzięki kampanii Fińskiego Towarzystwa Literackiego – na runy kalewaliczne, które zbierał Julius Krohn, a później syn jego Kaarle. Razem zapisali 18.000 wariantów poezji i prozy ludowej, które systematyzowali w duchu nowej metody porównawczej geograficzno-historycznej, zwanej fińską. Publikacja naukowa Juliusa *Warianty Kalevali*³² z roku 1888 przekształciła się z czasem w *Starodawne runy ludu fińskiego* – 33. tomowy i zarazem pomnikowy zbiór zawierający 89.250 tekstów run od ponad 50. zbieraczy. Ukazywało się sukcesywnie od 1908 do 1948³³. Pionierską próbą typologii bajek opierającej się na metodzie Krohnów była praca ich ucznia Antti Aarnego³⁴, rozwinięta później – we współpracy z Amerykaninem Sütthem Thompsonem – do systematycznej klasyfikacji światowych wątków bajkowych³⁵ wydanych już po śmierci Aarnego w 1928 r., dając asumpt Thompsonowi do późniejszego ogłoszenia 6. tomowego katalogu wątków literatury ustnej³⁶.

Wielkim zbieraczem folkloru północnych rubieży był miłośnik kultury ludu Kvenków i Saami, fiński badacz i literat Samuli Paulaharju (1875–1944), który pozostawił po sobie wiele pozycji książkowych³⁷ oraz kolekcję 65.000 notat

³⁰ J. Rhys: *Celtic Folklore: Welsh and Manx*, t. 1–2., Oxford University Press 1900–1901.

³¹ J. Roackwell: *Evald Tang Kristensen. A lifelong adventure in folklore*, Aalborg University Press & Danish Folklore Society, Copenhagen 1982.

³² J. K. [Krohn]: „*Kalevalan*” *toisinnot*, Helsinki 1888.

³³ *Suomen kansan Vanhat Runot*, t. 1–33, Helsinki 1908–1948 [t. 34 – 1967].

³⁴ A. Aarne: *Verzeichnis der Märchentypen mit Hilfe von Fachgenossen*, Helsinki 1910 (Folklore Fellows Communications No3). Patrz następne prace Aarnego w tej serii (FFC No 5, 8, 10, 13, 14).

³⁵ A. Aarne i S. Thompson: *The Types of Folk-Tale*, t. I–VI, Helsinki 1928 (FFC No 74).

³⁶ S. Thompson: *Motif-Index of Folk-Literature*, Helsinki 1932–1936, t. I–VI (FFC 106–109, 116–117).

³⁷ Najbardziej znane na świecie są jego mroczne i „nieobrobione” opowieści lapońskie *Tunturien yöpuolta* (1934) wydane w Polsce jako *Nocne cienie tunturi*, Wydawnictwo Poznańskie 1972.

etnograficznych i folklorystycznych zarchiwizowanych w Suomen Kirjallisuuden Seura w Helsinkach.

Jak z powyższego – z konieczności zawężonego – przeglądu wynika, potrzeba gromadzenia i publikowania folkloru słownego cechowała całą nieprofesjonalną folklorystykę Europy pierwszej połowy XIX wieku, a także unaukowaną folklorystykę przełomu XIX i XX stulecia. W Polsce atmosfera romantycznego entuzjazmu dla amatorskiego kolekcjonerstwa tzw. twórczości gminnej, cechowała pokolenie następców Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego³⁸, stanowiące w drugim ćwierćwieczu 19. stulecia elitę intelektualną i bohemę artystyczną, uprawiającą – by użyć dzisiejszego określenia – swoisty folkloryzm na niwie literackiej, muzycznej i dokumentacyjnej³⁹.

W tej atmosferze wzrastał księgowy Oskar Kolberg, który po opublikowaniu w 1842 roku *Pieśni ludu polskiego z akompaniamentem fortepianu*, nota bene głównie ballad, od razu okazał się zbieraczem przewyższającym swoich polskich poprzedników, a to dzięki założeniu, że należy notować tekst pieśni wraz z melodią, grupować tematycznie i gatunkowo oraz podawać informację o miejscu znalezienia materiału. Celem społecznym było propagowanie w salonach szlachty i mieszczań pieśni ludowych, odpowiednio „wygładzonych” literacko i muzycznie przez zbieracza.

Rozpoczęte w 1839 r. badania terenowe, które Kolberg kontynuował przez lat pięćdziesiąt na całym prawie obszarze ziem polskich, a także doskonała orientacja w zbiorach innych kolekcjonerów (polskich i zagranicznych) sprzyjały podjęciu gigantycznego zadania naukowo-społecznego, jakim miała być kompleksowa charakterystyka polskiego folkloru muzycznego, polegająca na porównaniu wariantów melodycznych tych samych pieśni z różnych regionów. Taki pogląd przyświecał jego następnej publikacji – *Pieśniom ludu polskiego* z 1857 r., zawierającej 910 zapisów własnych i cudzych wraz z odsyłaczami bibliograficznymi i 10 barwnymi rycinami strojów. Zapis słowny, zbliżony do języka literackiego okraszany był wyrażeniami gwarowymi, dokumentacja zaś muzyczna obejmowała zapis jednogłosowy, już bez akompaniamentu instrumentalnego.

Jak wiadomo koncepcję tę wkrótce zmienił, łącząc pieśni z obrzędami i innymi przejawami kultury chłopskiej, tym samym przekształcając swe zainteresowania muzykologiczne w kierunku etnograficznym. Dostrzeżenie cechy

³⁸ Z. D. C. [Zorian Dołęga Chodakowski]: *O Sławiańszczyźnie przed chrześcijaństwem*, „Ćwiczenia Naukowe” 1818, t. 2, s. 3–32. Por. J. Maślanka: *Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne*, Wrocław 1965.

³⁹ Por. H. Kapelański, J. Krzyżanowski (red.): *Dzieje folklorystyki polskiej 1800–1863. Epoka przedkolbergowska*, Ossolineum 1970.

zmienności pieśni, jak i forma edycji materiału stanowiły istotne *novum*. W miarę przybywania dokumentacji terenowej Kolberg zmienił również swe założenia badawcze, tworząc – jako pierwszy w Polsce i w Europie – model regionalnej monografii etnograficznej zwanej *serią* i oznaczaną seryjnym numerem, którą – na przykładzie *Sandomierskiego* – z roku 1865 zainicjował swe dzieło życia pod zbiorowym tytułem *Lud, jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusta, zabawy, pieśni, muzyka i tańce*. Tytuł ten *eo ipso* stanowi pojęcie i enumeracyjną definicję folkloru, a także jego klasyfikację.

W czasie więc II poł. XIXw, gdy Kolberg kontynuował swe niezwykle dzieło zbierackie i edytorskie, Europie przybywali, co próbowaliśmy wykazać, nowi zbieracze i interpretatorzy kultury tradycyjnej, kładący nacisk na autentyzm przekazu i lokalizację materiału oraz metodologię badań. Impulsem historycznym były ruchy wolnościowe, jak również pozytywistyczny scjentyzm i postępująca demokratyzacja życia społecznego. Coraz częściej zbieraniem i dokumentowaniem folkloru zajmowali się – wspierani przez światłe środowiska społeczne – uczeni różnych specjalności, głównie zaś polihistorzy i antropolodzy oraz filolodzy skupieni wokół ośrodków uniwersyteckich i nowo powstających towarzystw naukowych, a także rozwijających się na całym kontynencie muzeów i czasopism kulturalnych. Zróżnicowane pojęcie „kultury” i „cywilizacji”, dostrzeżenie wędrówki wątków folklorystycznych, rozwój, ale też upadki, różnych teorii kulturowych, od mitologicznej, poprzez genetyczno-antropologiczną, typologiczną, socjo-historyczną, geograficzno-historyczną i filologiczną, zarówno w aspekcie lingwistycznym, jak i komparatystycznym nadawały pracom nad folklorem określony wymiar lokalny i ponadlokalny.

Mając powyższe tło na uwadze, należy stwierdzić, że dzieło dokumentacyjne Kolberga stanowi pomost między amatorską i profesjonalną folklorystyką polską. Za życia swojego Kolberg wydał ze swej ogromnej, prawie stuwoluminowej spuścizny dwa tomy pieśni i 13 monografii regionalnych w ramach 32 tomów, na które składało się 12.500 pieśni wraz z melodiami, 1.250 podań, 670 bajek, 2.700 przysłów, 340 zagadek, 15 widowisk i tańców oraz liczne szkice i ryciny. Dorobek ten – choć niedostatecznie spopularyzowany za granicą – wraz z pośmiertnie wydawanymi tomami zbieracza zapewnia mu czołowe miejsce w europejskich dziejach dokumentalistyki folklorystycznej.

Summary

In the introduction to the article, the author sketches the European background of the term “folklore” (coined by Thoms in 1846) and its historical and aesthetic Polish determinants. Folk culture in Poland was basically a peasant phenomenon that preserved its archaic character until deep into the 19th century due to persistence of serfdom. In that era, the collections of folk-cultural artifacts

were considered as a patriotic and romantic task within Europe, but particularly in a country that had lost its independence. This article presents author's overview to the main European folklore collectors of the 19th century and underlines that the Polish folklore collector Oskar Kolberg was one of the biggest in Europe. His unprecedented activity left panoramic and systematic ethnographical materials of Polish folk culture in his monumental life work called *Lud...* His 92 volumes of *Complete Works* have been fully edited posthumously.